

Снежана М. Милосављевић Милић*

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

РУБРИКА „ПОЈМОВНИК” У ЧАСОПИСУ КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА

У раду је представљена рубрика „Појмовник” у часопису *Књижевна историја*. У уводном делу рада даје се генеза књижевнотеоријских истраживачких пројеката на Институту за књижевност и уметност. У средишњем делу рада анализирају се концепција рубрике „Појмовник” и њена тематска и методолошка тежишта, са посебним нагласком на питања књижевне терминологије. Сачињен је абецедни регистар појмова. У прилогу је библиографија радова објављених у рубрици „Појмовник” за период 2005–2021.

Кључне речи: часопис *Књижевна историја*, рубрика „Појмовник”, књижевна терминологија

Часопис *Књижевна историја* – *Часопис за науку о књижевности* покренут је 1968. године као часопис цетињског издавачког предузећа „Обод” а касније и ИП „Вук Караџић”. Како се на званичном сајту Института за књижевност и уметност² може видети, часопис је покренуо Александар Петров, који је био и његов први уредник. Од 1991. године издавач *Књижевне историје* постаје Институт за књижевност и уметност. Часопис има међународну редакцију и излази три пута годишње, а сви радови пре публикавања пролазе систем уредничког и анонимног рецензентског читања.

Од јануара 2015. године часопис је прикључен листи међународних часописа ERIH PLUS (European Reference Index for the Humanities and Social Sciences). Часопис се индексира и у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије, MLA и CEEOL бази. Италијанска агенција за евалуацију универзитета и истраживачких института ANVUR категоризовала је *Књижевну историју* као часопис А категорије. Међународни комитет слависта је на својој Референтној листи славистичких часописа категоризовао *Књижевну историју* као часопис I категорије. Радови објављени у *Књижевној историји* се архивирају у Репозиторијуму научних часописа у отвореном приступу DOAJ.³

Као један од водећих научних часописа у Србији, *Књижевна историја* је ори-

* snezana.milosavljevic.milic@filfak.ni.ac.rs

² https://www.ikum.org.rs/pages.php?page=knjizevna_istorija. 20. 02. 2023.

³ Према Категоризацији Министарства просвете, науке и технолошког развоја за 2021. годину, часопис *Књижевна историја* спада у категорију M23.

јентисана ка *књижевнотеоријским и књижевноисторијским истраживањима која обухватају* интердисциплинарне и мултидисциплинарне студије и научне чланке, компаративног, интеркултуролошког и мултимедијалног приступа, као и научне расправе о питањима од нарочитог значаја за научну и ширу културну јавност.

Концепција часописа мењала се временом у погледу врста и броја рубрика (Студије, Огледи, Прилози; Појмовник; Оцене, Прикази, Белешке. Читање традиције, Наслеђе модернизма, Контексти, У средишту), уз периодично публикување темата.⁴

2.

Рубрика „Појмовник” у часопису *Књижевна историја* према својој примарној оријентацији баштини дугу традицију књижевнотеоријских истраживања на Институту за књижевност и уметност. Међу пројектима вреди поменути „Свеске – резонирана наша и страна теоријска мисао у часописима” (1963–1974) у оквиру које је под руководством Војислава Ђурића објављено 13 томова свезака; потом, од 1975. „Теорија књижевности” и „Теорија књижевности: савремене теорије и њихова примена”, руководиоца Зорана Константиновића (до 1995) и Милослава Шутића, са подтемом: „Књижевни родови и врсте – теорија и историја”, „Српска књижевна критика”, Предрага Палавестре.⁵

Међу актуелне пројекте Института за књижевност и уметност спадају: „Смена поетичких парадигми у српској књижевности XX века: национални и европски контекст”, „Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду”, „Културолошке књижевне теорије и српска књижевна критика”, „Улога српске периодике у формирању књижевних, културних и националних образаца”, „Српска књижевност у европском културном простору”.

Када је о лексикографским радовима из књижевнонаучне и у ужем смислу, књижевнотеоријске терминологије реч, кључно место припада *Речнику књижевних термина* (главни и одговорни уредник Драгиша Живковић, 1985, 1992),⁶ међу чијим сарадницима су били најеминентнији теоретичари и историчари књижевности са простора бивше Југославије. У вези са публикувањем термилошке грађе у часопису *Књижевна историја* треба поменути *Азбучник средњовековних књижевних назива* (од бр. 7/1970) Ђорђа Трифуновића, и *Речник усмених књижевних родова и врста* (25/1975), као и прилоге Гвоздена Ерора који су касније обједињени унутар монографске публикације (2002).

Први пут се рубрика „Појмовник” у часопису *Књижевна историја* јавља у бр. 127 из 2005. године. Рубрика није била заступљена у сваком броју, али ни у свим

4 Издања објављена после 2006. године доступна су и у дигиталном формату и налазе се у електронској бази података. Од недавно часопис је доступан у електронском издању на новој платформи подржаној од стране Open Journal Systems Public Knowledge Project-a.

5 Детаљније о зборницима пројекта „Теорија књижевности“ београдског Института за књижевност и уметност в. JOVIĆ 2002: 149.

6 „Израда Речника трајала је релативно дуго. Први пројекти и алфабетар урађени су још 1965. и 1966. године; током следеће две године поједини термини били су раздељени сарадницима у Институту и ван Института. Израдом Речника руководили су првих година проф. др Војислав Ђурић, Бранимир Живојиновић, проф. др Душан Пухало и проф. др Зоран Константиновић” (ŽIVKOVIĆ 1985).

годинама, тако да је, рецимо, нема у бројевима из 2007, 2014. и 2022. године.

Судећи већ по самом називу, рубрика је примарно оријентисана ка књижев-нонаучној терминологији и у ширем смислу, ка књижевнотеоријској и метанаучној проблематици. На тај начин, не само у институционалном погледу, она посредно представља својеврсни наставак пројекта на Речнику књижевних термина и даљој систематизацији књижевнонаучне терминологије у српској науци о књижевности.

3.

Прегледом доступне грађе утврђено је да је закључно са 2021. год. рубрици-рано 45 појмова, овде наведених по азбучном редоследу:

авангарда
авангардна фотопоезија
алегорија
анализа дискурса
ангажована женска књижевност
аутопоетика
аутофикција
бахтинологија
високи модернизам (експресионизам)
дијалогизам
жанровска књижевност
интерпретативни фокус (у тумачењу лирске песме)
информативни коментар (српски реалистички роман)
иронија
историја књижевности (и књижевна критика)
историја књижевности за децу и младе
историографија уметности (као књижевни жанр, у антици)
јунговски приступ књижевности
карневализација
књижевна критика
мит (у делу Нортропа Фраја)
модерни роман
наративни сентимент
наратологија
наратолошка критика
научна фантастика
окултурализовани страх
поетика
поетологија
позориште сећања
постмодернизам (супсумирани појам утопија)
савремена наратологија
сарказам

семиосфера
 смех
 социјалистички реализам
 средња Европа
 средњовековна мистична поезија запада
 суплемент (логика суплемента)
 троплејски читалац
 удаљено читање
 утопија
 хетеротопија
 хумор
 циклус

Треба поменути да наслови чланака унутар рубрике најчешће нису номиналистичко-лексикографског типа (нпр. попут појмова „поетика” и „поетологија” у наслову студије Станише Тутњевића, појма „хумор” у студији Александра Бошковића и „алегорије“ у студији Драгане Грбић, или „циклуса” Светлане Шеатовић Димитријевић, појам „средње Европе” Богуслава Зјелињског). У већини случајева преовлађују наслови дескриптивног карактера уобичајени за аналитичко–синтетичке студије и истраживања. Тежиште чланка, међутим, нуди даље смернице за будућу потенцијалну лексикографску обраду и у том смислу би се већина студија могла прилагодити стандардима речничке публикације.

Уочавамо да се аутори студија баве терминима и појмовима⁷ у чијој су позадини савремене књижевне теорије или које долазе из различитих области хуманистике, а у првом реду, из културалних теорија (окултурализовани страх, средња Европа, историографија уметности, логика суплемента). Ове тенденције сведоче, не само о интеркултуралном и интердисциплинарном профилу часописа, већ у првом реду о отворености дисциплина савремене науке о књижевности, о њеним порозним границама, али, неретко, и о терминолошким недоумицама.

Пажње су посебно вредни они радови који су посвећени елаборацији нових појмова, тачније, оних који нису заступљени у нашим актуелним речницима: (аутофикција С. Добровског, хетеротопија М. Фукоа, троплејско читање Б. Мекхелла), а постали су већ саставни део савремених књижевнотеоријских анализа. Нове књижевне праксе траже унеколико нови тип дискурса који би их тумачио или именовано, а тешкоће које прате увођење и примену термина у методолошком равни такође су с правом саставни део ових студија. Тако је уз иновативност и хеуристички ентузијазам аутора видљива и скепса или полемички приступ (пример привидних таутологија и погрешне праксе у односу на појмове *поетика* и *поетологија*). Терминолошке недоумице добро илуструје следећи навод који се тиче појма *аутофикције*:

„У протеклих неколико деценија аутофикција је била један од најчешће помињаних и најслабије истражених књижевних неологизама. Иако нема сумње да је

⁷ О разликама између термина и појма и аспекта терминалошких недоумица в. EROR 2002: 9-37, 2008: 11. Додајмо и да самом називу описане рубрике приступамо као синониму за терминолошку публикацију (лексикон, речник, енциклопедија), без хипостазирања дистинкције између речи „појам” и „термин”.

потреба за његовим постојањем све већа, питање је колико је овај појам заиста употребљив, тим пре што су несугласице међу ауторима и проучаваоцима савремених аутофикција велике. Настојаћемо да кроз историјски осврт на различита схватања аутофикције укажемо на неке теоријске проблеме који расправу о овом жанру претварају у зачарани круг” (DUŠANIĆ 2012: 797).

Када је реч о добро познатим и усвојеним терминима, у студијама се наилази на њихово редефинисање и допуне који су условљени, како новим уметничким праксама, тако и методолошким гранањем; такав је случај са приступом утопији, жанровској књижевности, научној фантастици, хумору. У рубрици су заступљене и теме које континуирано привлаче пажњу и представљају истраживачки изазов, као што су стилистичке категорије (иронија, сарказам), бахтинологија, дијалогизам и карневализација, или дисциплинарна питања науке о књижевности (историја књижевности, књижевна критика, поетика и поетологија). Наратолошки заокрет до којег је 80-их година дошло у хуманистичким наукама, а чији је утицај видљив у актуелном гранању и широкој применљивости посткласичне наратологије у књижевним и културолошким студијама, јавља се као истраживачка тема неколико радова (о наративном сентименту, наратолошкој критици, савременој наратологији).⁸

Типолошки, с обзиром на истраживачки фокус, прилози се могу груписати унутар следећих подкатегија: 1) методолошка проблематика (јунговски приступ књижевности, интерпретативни фокус /у тумачењу лирске песме); 2) термилошка питања (појам смеха, појам циклуса, појам утопије, појам хетеротопије); 3) метакритика; 4) периодизација књижевности (авангарда, високи модернизам/експресионизам, социјалистички реализам, постмодернизам); 5) генологија (научна фантастика, савремени роман, фотопоезија, аутофикција). Највећа вредност радова објављених у рубрици „Појмовник” јесте у осветљавању оних књижевнотеоријских феномена који нису до сада имали адекватну елаборацију или су отворени за нове критичке увиде или исцрпније обраде у будућности. У том погледу, имајући на уму високе стандарде часописа *Књижевна историја* као научне публикације, и неопходност критичког промишљања „смисла и домета термилошких иновација” (EROR 2008: 14), може се приметити да „Појмовник” представља солидан ресурс („прилога за дефиницију термина”, како каже један од аутора), будућих потенцијалних лексонских публикација у области савремене науке о књижевности.

Прилог: Библиографија радова у рубрици ПОЈМОВНИК у часопису *Књижевна историја* за период 2000–2021.

Игор Перишић, „Прилог за дефиницију термина аутопоетика”, *Књижевна историја* бр.127/2005, с. 615–626.

Станиша Тутњевић, „О појмовима поетика и поетологија”, *Књижевна историја* бр. 128/129/2006, с. 383–402.

Игор Перишић, „Од постмодернизма ка новој утопији”, *Књижевна историја* бр. 128-129 /2006 с. 403–425.

Александар Бошковић, „Хумор”, *Књижевна историја* бр. 130/2006 с. 625–672.

Предраг Петровић, „Авангарда или тријумф коперниканске естетике”,

⁸ О наратологији као примеру манифестације убрзаног развијања савременог метајезика књижевних студија, в. EROR 2002: 14.

Књижевна историја, бр. 130/2006 с.673-705.

Немања Митровић, „Логика суплементa”, *Књижевна историја* бр. 134-135/ 2008. с. 257-272.

Милан Радуловић, „Онтологија модерног романа”, *Књижевна историја* бр. 136/2008. с. 641– 654.

Светлана Шеатовић-Димитријевић, „Циклуси – историја појма и новија сазнања”, *Књижевна историја* бр. 136 / 2008. с. 655–692.

Игор Перишић, „Покушај разграничења појма смех од сродних појмова”, *Књижевна историја* бр. 137-138 / 2009. с. 445–462.

Милан Радуловић, „Онтологија књижевног дела у високом модернизму (експресионизму)”, *Књижевна историја* бр. 139/2009. с.733–744.

Снежана Милосављевић-Милић, „Информативни коментар као вид објективизације стварности у српском реалистичком роману”, *Књижевна историја* бр. 139/2009.с. 745–752.

Драгана Грбић, „Алегорија”, *Књижевна историја* бр. 140-141/ 2010. с. 319–329.

Станиша Тутњевић, „О поетици социјалистичког реализма”, *Књижевна историја* бр. 142/ 2010. с. 635–653.

Тихомир Петровић, „Историја књижевности за децу и младе”, *Књижевна историја* бр. 142/ 2010. с. 655–661.

Милица Мустур, „Амбивалентност теорије дијалогизма”, *Књижевна историја* бр. 143-144/2011. с. 339–352.

Јасмина Теодоровић, „Постмодернистичке хетеротопије”, *Књижевна историја* бр. 143-144/2011. с. 353–365.

Станислава Бараћ, „Критичка анализа дискурса”, *Књижевна историја* бр. 143-144/ 2011. с. 367–379.

Богуслав Зјелински, „Појам Средње Европе у књижевности и култури – Средња Европа, Југославија, Србија”, *Књижевна историја* бр. 145/ 2011. с. 775–794.

Игор Перишић, „Нацрт за епистемолошко схватање појма утопије”, *Књижевна историја* бр. 147/ 2012. с. 489–506.

Дуња Душанић, „Шта је аутофикција?”, *Књижевна историја* бр. 148/ 2012. с. 797–810.

Тихомир Д. Брајовић, „Проблем интерпретативног фокуса и тумачење лирске песме”, *Књижевна историја* бр. 149/ 2013. с. 243–259.

Адријана Марчетић, „Наратолошка критика”, *Књижевна историја* бр. 149/ 2013. с. 261–274.

Софија Кошничар, „Култура и страх: самоописивање семиосферног језгра и окултурализован страх”, *Књижевна историја* бр. 150/ 2013. с. 527–560.

Dejan D. Milutinović, „Popularna/zabavna/trivijalna/žanrovska/masovna ili samo književnost”, *Књижевна историја* бр. 151/ 2013. с. 815–831.

Марјана Ђукић, „Књижевнокритичарски посао историје књижевности”. *Књижевна историја* бр.155 / 2015. с. 231–249.

Александра Угреновић, „У одсуству мајстора: домети и достигнућа бахтинологије (I)”, *Књижевна историја* бр. 155/ 2015. с. 251–270.

Александра Угреновић, „У одсуству мајстора: домети и достигнућа бахтинологије

(II)”, *Књижевна историја* бр. 156 / 2015. с. 279–300.

Оливера Жижовић, „Јунгов(ски) приступ књижевности”, *Књижевна историја* бр. 156 / 2015. с. 301–323.

Јасмина Радојичић, „Удаљено читање: у корист Франка Моретија”, *Књижевна историја* бр. 157 / 2015. с. 349–364.

Aleksandar Bošković, „The Avant-Garde Photopoetry”, *Књижевна историја* бр. 158 / 2016. с. 287–310.

Zoja Bojić, „The literary genre of art historiography in the european antiquity”, *Књижевна историја* бр. 159 / 2016. с. 237–254.

Соња Петровић (прир), Усмена историја (II): Снежана Калинић „Remember! Souviens-toi! prodigue! Esto memor!”, *Књижевна историја* бр. 160 / 2016. с. 249–270.

Наташа Анђелковић, „Поступак карневализације: књижевноисторијске основе и савремени контекст”, *Књижевна историја* бр. 161 / 2017. с. 253–274.

Недељка Бјелановић, „Наративни сентимент – (поновно) појмовно одијевање прозне емотивности”, *Књижевна историја* бр. 164 / 2018. с. 177–204.

Ален Албин Ширца, „Изрицање ништења: средњовековна мистична поезија Запада“, *Књижевна историја* бр. 165 / 2018. с. 149–170.

Душан Живковић, „Општи однос ироније и сарказма”, *Књижевна историја* бр. 167 / 2019. с. 197–211.

Станислава Бараћ, „Ангажована женска књижевност [проза]”, *Књижевна историја* бр. 168 / 2019. с. 221–242.

Драгана Вукићевић, „Немогући, троплејски читалац и његови рођаци”, *Књижевна историја* бр. 171 / 2020. с. 219–237.

Предраг Крстић, „Клацкалица једног жанра: између науке и фикције”, *Књижевна историја*, 172 / 2020. с. 167–187.

Дуња Душанић, „Шта је данашња наратологија?”, *Књижевна историја*, бр. 173 / 2021, с. 213–230.

Миломир Гавриловић, „Мит у теоријским радовима Нортропа Фраја”, *Књижевна историја*, бр. 175 / 2021, с. 293–313.

Цитирана литература

DUŠANIĆ 2012: Душанић, Дуња: „Шта је аутофикција?” (Gasparini, Philippe. *Autofiction*. Paris : Seuil, 2008.) *Књижевна историја*, (2012), 797–810.

EROR 2002: EROR, GVOZDEN. *Genetički vidovi (inter)literarnosti*. Beograd: Narodna knjiga, 2002.

EROR 2008: EROR, GVOZDEN. „Од појма до термина – и натраг. Компаратистичка терминологија на прекретници”. *Филолошки преглед*, XXXV, 2008, 1-2, 9-37.

ŽIVKOVIĆ 1985: Живковић, Драгиша (ур). *Речник књижевних термина*. Београд: Нолит, 1985.

JOVIĆ 2002: Јовић, Бојан. „Теоријска ниска: зборници пројекта *Теорија књижевности* београдског Института за књижевност и уметност”. *Књижевна историја*, (2002), 116/117, 149–171.

RUBRIC “TERMINOLOGICAL GUIDE” IN THE JOURNAL OF LITERARY HISTORY

Summary

Literary History - The Journal for the Science of Literature was launched in 1968, and since 1991 its publisher is the Institute for Literature and Art. The magazine has an international editorship and is published three times a year. It is on the list of international journals ERIH PLUS and is indexed in the Digital Repository of the National Library of Serbia, MLA and CEEOL database, and the papers are archived in the repository of scientific journals in open access DOAJ.2. It is included in the A category (ANVUR) and the I category of the Reference List of Slavic magazines. Literary history is oriented towards literary-theoretical and literary-historical research, interdisciplinary works of comparative, intercultural and multimedia approach. The rubric “TERMINOLOGICAL GUIDE” (since 2005) inherits a long tradition of literary theoretical research at the Institute for Literature and Art and is a continuation of the Dictionary of Literary Terms (ed. D. Živković, 1985). The works published in this section are primarily oriented towards literary terminology and, in a broader sense, towards literary theoretical and metascientific issues. To date, 45 concepts and terms have been processed. Contributions can be grouped within the following sub-categories: 1) methodological issues; 2) terminological issues; 3) metacriticism; 4) periodization of literature; 5) geneological area. The greatest value of the works published in the “TERMINOLOGICAL GUIDE” column is in the illumination of those literary-theoretical phenomena that have not yet had adequate elaboration or are open to new critical insights. Although the titles of the articles within the rubric are usually not of the nominalist-lexicographic type, the research topics offer further guidelines for potential lexicographic processing, and in this sense, most studies could be adapted to the standards of future dictionary publications.

Keywords: *Književna istorija Literary History*, rubric “terminological guide”, literary terminology

⁹ Захваљујемо се проф. др Душану Иванићу и Лариси Костић на информацијама које су нам биле од значаја приликом писања рада.